

IN MEMORIAM

Василь Васильович Німчук (1933–2017)

Наукова спільнота славистів зазнала невідшкодованої втрати – 26 листопада 2017 року на 85-му році життя відійшов у вічність один із найвидатніших українських мовознавців, доробок якого налічує понад 500 наукових праць, член-кореспондент Національної академії наук України, доктор філологічних наук, професор Василь Васильович Німчук. Його ім'я знають і шанують не тільки в слов'янському світі, а й поза його межами. Нема славистичного осередку, де б не користувалися працями дослідника, де б не покликалися на результати його лінгвістичних розвідок, де б не навчалися майбутні покоління українських мовознавців з його наукових видань. Василь Васильович протягом своєї більш ніж шістдесятирічної наукової діяльності досліджував українську мову в різних її аспектах: діалектний словотвір, теоретичну і діахронічну дериватологію, історичну діалектологію, зокрема український діалектогенез, діалектну стилістику, походження української мови, історію української літературної мови, питання української орфографії, історію українського мовознавства, проблеми етимології, українську ономастику, українсько-слов'янські та українсько-угорські паралелі. Віктор Мойсієнко так оцінив наукову діяльність вченого: «Школа Василя Німчука – це десятки засадних монографій, які є етапними зрізами осягнення україністики від першої писемної пам'ятки, де виявлено українські мовні риси, до сьогодення. Школа Німчука – це сотні наукових статей, що є відправними взірцями для подальшого поглиблення вивчення та осмислення мовних явищ від поодинокого факту до аналітичних системних узагальнень» (Мойсієнко 2013: 165–166).

Свої знання академік охоче передавав молодій когорті дослідників: під його керівництвом написали і захистили дисертації двадцять кандидатів і два доктори наук. Він був дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка, членом Національного комітету українців, головою Української ономастичної комісії, членом комісії з церковнослов'янського словника Міжнародного комітету славистів, головою наукової ради «Українська мова», головним редактором журналу «Українська мова», членом редколегій багатьох періодичних видань, головою спеціалізованої ради при Інституті української мови, почесним членом правління Українського біблійного товариства. Наукову діяльність вдало поєднував з організаторською роботою: керував групами в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України, відділом історії та граматики української мови Інституту української мови НАНУ, у 1998–2008 роках був директором Інституту української мови НАН України, із 2008 року очолював відділ історії української мови Інституту української мови НАН України. Тож не дарма нині говорять про епоху Німчука в українському мовознавстві.

Василь Васильович Німчук народився 6 липня 1933 року в с. Довге (уг. Dolha) на Іршавщині, що на Закарпатті. Вихований у душі толерантного ставлення до представників різних національностей та конфесій, як і споконвіку велося в його рідному краї, упродовж усього життя з повагою ставився до інших народів та віросповідань, розмовляючи з кожною людиною у своєму оточенні її мовою: з румуном – румунською, німцем – німецькою, угорцем – угорською. Окрім цих мов, науковець-поліглот

володів більшістю слов'янських. А ще знав сотні пісень українських та сусідніх народів. Українська мова була найціннішою та найулюбленішою для Василя Васильовича, а особливе місце в обширах наукових зацікавлень ученого займали рідні йому закарпатські говірки. Вивченню діалектів та популяризації їх як фактів мови присвятив більше півсотні літ.

Про заслуги Василя Васильовича неодноразово писали його учні та колеги. Укладено біобібліографію до 75-річчя від дня народження вченого (Осінчук–Пуряєва 2008). З огляду на це маємо на меті згадати про основні етапи наукового життя великого вченого, пов'язані з Угорщиною.

До співпраці з угорськими колегами Василь Васильович долучився ще аспірантом Ужгородського державного університету, коли познайомився з угорськими мовознавцями Лайошем Леврінце та Лайошем Кіш, і разом з ними взяв участь у збірانی діалектологічного матеріалу в селах Закарпаття.

На Міжнародних конгресах україністів (він був учасником I, II, III, IV, V конгресів) та Міжнародних з'їздах славістів науковець зустрічався з угорськими україністами і до останніх днів свого життя підтримував з ними дружні стосунки, надавав колегам фахову підтримку. Василь Васильович був шанованим гостем у вишах Угорщини, де проводились україністичні дослідження та вивчалася студентами українська мова як іноземна. З часу відновлення кафедри української філології університету ім. Лоранда Етвеша на запрошення професора Андраша Золтана Василь Васильович неодноразово приїжджав до Будапешта, читав лекції студентам і викладачам, проводив наукові консультації з колегами-україністами. Знаючи про перебування пана професора в столиці Угорщини, сходилася українська спільнота, аби зустрітися з ним, послухати його доповіді або просто поспілкуватися зі своїм знайомцем.

З професором Іштваном Удварі Василь Васильович мав давнє знайомство. Зустрічалися на конгресах, конференціях, семінарах. Із часу заснування кафедри української та русинської філології в Ниредьгазькому інституті В. В. Німчук пильно стежив за розвитком цього вишу, мав у своїй книгозбірні усі видання, написані науковцями кафедри, наголошував на важливості функціонування україністики на кордоні двох сусідніх держав. У травні 2010 року кафедра української та русинської філології Ниредьгазької вищої школи організувала міжнародну конференцію, присвячену світлій пам'яті засновника і першого завідувача цієї кафедри професора Іштвана Удварі. Василь Васильович радо прийняв запрошення взяти участь у цьому заході, адже був добре обізнаний з науковою діяльністю Іштвана Удварі, знав його і як людину. У доповіді на тему «Іштван Удварі – історик української мови» наголосив на тому, що «Іштван Удварі, як ніхто більше в Угорщині в той час, інформував угорську наукову громадськість про новини в українській науці (і не тільки в лінгвістичній)» (Німчук 2011: 40). Перебуваючи кілька днів у Ниредьгазі, Василь Васильович у супроводі сільського вчителя (який був великим шанувальником професора), поїхав до містечка Марія Повч у церкву Святого Михаїла до Матінки Божої Повчанської, «що плакала». Про цю поїздку згадував Василь Васильович неодноразово під час зустрічей з угорськими колегами. Доречно згадати, що християнські істини, засвоєні ще змалку, від батька й матері, стали основними підвалинами формування світогляду майбутнього вченого.

З пошаною ставилися до пана професора і сегедські україністи. Кафедра слов'янської філології Сегедського наукового університету кожні три роки проводить конференцію україністів. Василя Васильовича щоразу запрошували як шанованого гостя. Великою честю для організаторів був його приїзд 30 вересня 2011 року та 10

жовтня 2014 року. Виголошені на конференціях доповіді про епіграфію гаманця, гіпотетично належного угорському королеві Іштвану I (Святому) та про Королівське (Нелабське) Євангеліє 1401 року вийшли друком у номерах журналу *Hungaro-Ruthenica* за 2012 та 2015 роки. Професор Сегедського університету україніст Мігай Кочіш досліджував українські писемні пам'ятки, що зберігаються в Угорщині. Текст рукопису «Скотарське учительне Євангеліє – український гоміліар 1588 року» він підготував до видання, а вагому передмову до нього написав Василь Васильович Німчук.

Василь Васильович Німчук був ініціатором проведення міжнародної конференції на тему «Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність» у містечку Берегові, що на Закарпатті. Організаторами конференції стали Інститут української мови НАНУ та кафедра філології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II. Академік мотивував свій вибір тим, що співорганізатором цього заходу має бути навчальний заклад, який перебуває на помежів'ї українських та угорських мовних територій. Василь Васильович у доповіді «До витоків українсько-угорських контактів: угорці в давньому Києві та його околиці» розповів про не всім відомий пам'ятковий знак у Києві – місце, де проходили угорці до віднайдення батьківщини. Урочище, де 1997 року відкрито цього важливого для угорського народу знака, і досить називають Угорське, про нього є згадки в найдавніших українських літописах.

Угорських україністів завжди залучав до співпраці, консультував аспірантів, визначав основні шляхи досліджень у галузі українського мовознавства та українсько-угорських мовних взаємин.

Кожне покликання є даром Божим. Бог подарував Василю Васильовичу покликання дбати про рідну українську мову, досліджувати її минуле і сучасне, прищеплювати любов до рідної мови молодому поколінню, з якого виросла плеяда нових талановитих дослідників у царині лінгвістики. «Мовознавець зі світовим іменем», – так писав професор Іван Сабадош, вітаючи Василя Васильовича із 75-літтям (САБАДОШ 2008).

Людина живе доти, доки про неї живе пам'ять у колі духовних нащадків. Світлий образ Василя Васильовича Німчука – визначного науковця, великого трудівника на мовознавчій ниві України, мудрого наставника та прекрасної людини, справжнього лицаря науки, який до останку був відданий справі свого життя, – назавжди залишиться в нашій пам'яті.

Єлизавета Барань

Література

- Мойсієнко 2013 = Мойсієнко Віктор: В. В. Німчук у лінгвоукраїністиці: до 80-річчя з дня народження Василя Васильовича Німчука. *Українська мова* 2013/3: 165–173.
- Німчук 2011 = Німчук Василь: Іштван Удварі – історик української мови. В кн.: *In memoriam István Udvari (1950–2005)*. А 2010. május 25–26-i nyíregyházi emlékkonferencia anyaga. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2011. 39–54.
- Осінчук–Пуряєва 2008 = Осінчук Ю. В., Пуряєва Н. В. (ред.) *Німчук Василь Васильович: Біобібліографія до 75-річчя*. Київ: Видавний дім Дмитра Бураго, 2008.
- САБАДОШ 2008 = САБАДОШ І. Мовознавець зі світовим іменем (до 75-річчя від дня народження В. В. Німчука). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Вип. 18. Ужгород, 2008. 123–126.